

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ ВИПУСКНИКІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Право на працю є основним конституційним правом громадян України. Воно проголошене ст. 43 Конституції України, визнається за кожною людиною і становить собою можливість людини заробляти на життя працюю, яку вона вільно обирає або на яку погоджується [1]. Місце, яке посідають трудові відносини у житті кожної людини, обумовлює важливість науково обґрунтованого правового регулювання цих відносин, встановлення на законодавчому рівні таких умов праці та гарантій їх дотримання, які б сприяли збільшенню ефективності трудової діяльності.

Влаштування на роботу є одним із життєвих рішень, що доводиться приймати майже кожній людині хоча б один раз у житті. І від того, наскільки вибір робити є вдалим, залежить життя конкретної людини. У вирішенні цієї проблеми зацікавлена не тільки особа, а й все суспільство, оскільки чим повніше використовуються знання кожного працівника, тим вище ефективність праці. З іншого боку, чим швидше будуть зайняті всі робочі місця здібними працівниками, тим вище суспільна продуктивність праці.

Однією з найуразливіших і найменш захищених категорій населення залишається молодь. Слушною є думка О. М. Ярошенка, за якою ситуація, що протягом останніх років склалася із зайнятістю та працюю молоді, без перебільшення є напруженою та має тенденцію до погіршення. Загострення соціально-економічних проблем, недосконалість правової і нормативної баз, відсутність дієвих механізмів державної підтримки молоді в період її соціального становлення і розвитку значно ускладнили процеси відновлення інтелектуального потенціалу, трудових ресурсів держави, негативно позначилися на матеріальному становищі молодій сім'ї, здоров'ї, фізичному і духовному розвитку молодих громадян, призвели до зростання безробіття серед молоді, загострення криміногенної ситуації в суспільстві. Боротьба за виживання вітчизняних підприємств призводить до погіршення умов праці, в тому числі молоді. Тим часом можливості молодих людей обмежені через їх низьку конкурентоздатність порівняно з іншими категоріями населення [2, 205].

Особливості працевлаштування випускників вищих навчальних закладів у першу чергу визначені постановою Кабінету Міністрів України «Про Порядок працевлаштування випускників вищих навчальних закладів, підготовка яких здійснювалась за державним замовленням» [3].

Низка положень щодо працевлаштування випускників знайшла також своє відображення у таких нормативно-правових актах, як Кодекс законів про працю України [4], Закон України «Про зайнятість населення» [5], Указ Президента України «Про заходи щодо реформування системи підготовки спеціалістів та працевлаштування випускників вищих навчальних закладів» [6] та ін.

Формування державного замовлення на підготовку фахівців з вищою освітою здійснюється згідно з постановою Кабінету Міністрів України «Про Порядок формування та розміщення державних замовлень на поставку продукції для державних потреб і контролю за їх виконанням» від 29 лютого 1996 р. [7]. Державне замовлення формується Міністерством економіки та з питань європейської інтеграції разом з міністерствами, іншими органами державної влади, установами, організаціями.

Міністерства, інші центральні органи виконавчої влади, враховуючи інтереси замовника, доводять державне замовлення до підпорядкованих їм вищих навчальних закладів. Керівники вищих навчальних закладів після зарахування осіб на навчання за державним замовленням укладають з ними угоду. За рік до закінчення навчання міністерства, інші центральні органи виконавчої влади укладають контракти з виконавцями державного замовлення (замовниками) відповідно до кількості замовлених місць, подають міністерствам та відомствам, що мають у своєму підпорядкуванні вищі навчальні заклади, перелік місць працевлаштування та умов, які вони зобов'язуються створити випускнику (забезпеченість житлом, розмір заробітної плати, інші соціальні гарантії).

Згідно з угодою випускник зобов'язаний глибоко оволодіти всіма видами професійної діяльності, передбаченими відповідною кваліфікаційною характеристикою, та відпрацювати у замовника не менше трьох років, а вищий навчальний заклад забезпечити відповідні якість та рівень підготовки фахівця з вищою освітою.

Особи, зараховані до вищих навчальних закладів на цільові місця, після закінчення вищого навчального закладу направляються на роботу на підприємства, до організацій сільського, лісового, водного господарства, переробних галузей агропромислового комплексу, закладів соціальної сфери села і зобов'язані відпрацювати за призначенням не менше трьох років. Особи, зараховані до вищих навчальних закладів відповідно до Закону України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» [8] та віднесені до 3-ї та 4-ї категорії, зобов'язані після закінчення вищого навчального закладу відпрацювати за призначенням не менше трьох років.

Розірвання випускником угоди допускається за наявності таких поважних причин: встановлення інвалідності I або II групи, внаслідок чого випускник не може виїхати на роботу за призначенням; встановлення інвалідності I або II групи у дружини (чоловіка) випускника, одного з батьків (або осіб, які їх замінюють) випускника; якщо випускник — вагітна жінка, мати або батько, які мають дитину у віці до трьох років, або дитину, яка згідно з медичним висновком потребує догляду (до досягнення нею шестирічного віку); одинока мати або батько, які мають дитину до чотирнадцяти років або дитину-інваліда; проходження чоловіком (дружиною) військової служби (крім строкової), у тому числі за контрактом, на посадах рядового, сержантського й старшинського складу, прапорщиків, мічманів та офіцерів у Збройних Силах, Державній прикордонній службі, Службі безпеки, а також інших військових формуваннях, створених відповідно до законодавства України, та служби в органах внутрішніх

справ поза місцем розташування замовника; вступу до вищих навчальних закладів III–IV рівнів акредитації для випускників вищих навчальних закладів I–II рівнів акредитації.

Розірвання угоди за ініціативою замовника допускається у разі: неможливості надання випускникові роботи за спеціальністю згідно з медичним висновком (якщо медичний огляд для прийняття на роботу відповідно до законодавства є обов'язковим) або висновком медико-соціальної (експертної) комісії; банкрутства замовника.

У разі неприбуття молодого фахівця за направленням або відмови без поважної причини приступити до роботи за призначенням, звільнення його з ініціативи роботодавця за порушення трудової дисципліни, звільнення за власним бажанням протягом 3 років випускник зобов'язаний відшкодувати у встановленому порядку до державного бюджету вартість навчання та компенсувати замовникові всі витрати.

Випускникові, якому відмовлено в прийнятті на роботу після прибуття до місця призначення, замовник компенсує витрати, пов'язані з переїздом випускника і членів його сім'ї як до місця призначення, так із поверненням до постійного місця проживання (якщо він був направлений до іншої місцевості) згідно з визначеними в угоді умовами. У разі відмови у прийнятті на роботу за призначенням і звернення молодих фахівців до центрів зайнятості замовники відшкодовують державній службі зайнятості всі витрати, пов'язані з працевлаштуванням, перепідготовкою, виплатою допомоги по безробіттю та матеріальної допомоги в розмірі стипендії під час проходження професійної підготовки та перепідготовки.

У разі неприбуття молодого фахівця з направленням або відмови без поважної причини приступити до роботи за призначенням; звільнення його з ініціативи роботодавця за порушення трудової дисципліни; звільнення з власного бажання протягом трьох років випускник зобов'язаний відшкодувати у встановленому порядку до державного бюджету вартість навчання і компенсувати замовнику всі витрати. Це положення знайшло підтримку у Верховного Суду України [9, 220]. Проте положення про обов'язок випускника відшкодувати до Державного бюджету вартість його навчання викликає заперечення. Ця норма встановлена підзаконними нормативно-правовими актами, в той час як ст. 53 Конституції України визначено, що держава забезпечує доступність і безоплатність професійно-технічного і вищого навчання в державних і комунальних навчальних закладах. У цьому випадку має місце публічно-правовий характер суспільних відносин, в яких держава виконує конституційний обов'язок щодо безкоштовного навчання. Стипендіальні виплати носять характер соціальної підтримки студентів з боку держави і є по суті соціальною допомогою, яка надається на прожиття студентам. А тому повинен застосовуватися принцип безповоротності таких виплат.

В умовах економічної кризи неприпустимо переводити всі відносини в царині освіти в русло цивільно-правових договорів. У цьому випадку суб'єкти є явно не рівними. Соціальна держава зобов'язана забезпечити певний мінімум

соціальних прав людини за рахунок державного бюджету чи інших коштів, який має бути безоплатним для громадянина. Не можна ставити питання про відшкодування ще й тому, що молодими спеціалістами, зазвичай, є молоді люди, які у переважній своїй більшості ще не працювали і грошових накопичень не мають [10].

Іншу правову природу мають відносини особи, яка проходила навчання за договором з юридичними і фізичними особами, за рахунок грошових коштів останніх. Ці відносини мають цивільністичну природу і в разі порушення випускником умов договору сума заподіяного збитку повинна бути відшкодована. Повинні бути також відшкодовані транспортні і компенсаційні витрати, затрачені організаціями і фізичними особами на проїзд молодого фахівця до місця роботи, якщо випускник не прибув без поважних причин. Випускнику, якому відмовлено в прийомі на роботу після прибуття до місця призначення, замовник компенсує витрати, пов'язані з переїздом випускника і членів його сім'ї як до місця призначення, так і з поверненням до місця постійного проживання (якщо він був направлений в іншу місцевість) відповідно до певних умов угоди. На цю обставину вказав Верховний Суд України [9, 220].

Сьогодні в Україні молодь становить більше 10 мільйонів осіб. А це значна частина населення нашої держави. Як показує статистика, лише 40 % опитаних студентів вищих навчальних закладів вважають, що вони зможуть отримати роботу за спеціальністю, а третина випускників змінює свою професію і здобуває іншу спеціальність. В Законі України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» закріплено, що держава забезпечує працездатній молоді надання першого робочого місця на строк не менший 2 років після закінчення або припинення навчання у загальноосвітніх, професійно-технічних і вищих навчальних закладах, але дія цієї норми поширюється тільки на осіб, підготовка яких здійснювалася за державним замовленням. Законодавством не передбачена реальна відповідальність замовника за можливу відсутність робочого місця на підприємстві, на яке направляється молодий спеціаліст. Доцільно також, окрім накладення штрафів за невиконання припису ст. 5 Закону України «Про зайнятість населення» (щодо додаткових гарантій щодо працевлаштування працездатних громадян, які потребують соціального захисту і не здатні на рівних конкурувати на ринку праці, у тому числі молоді), встановити економічні стимули для підприємств в разі працевлаштування молоді понад встановлену квоту.

Отже, право на працю є одним з основних прав людини. Для того ж, щоб говорити про майбутнє нашої держави, а молодь — це і є майбутнє, потрібно підтримати її сьогодні і допомогти у реалізації цього життєво важливого конституційного права людини.

Література

1. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 30. — Ст. 141.
2. Ярошенко О. М. Проблеми та перспективи правового регулювання зайнятості та праці молоді

- // Вісник Академії правових наук України : зб. наук. пр. Х. : Право, 2004. № 4. С. 205–213.
3. Про затвердження Порядку працевлаштування випускників вищих навчальних закладів, підготовка яких здійснювалась за державним замовленням : постанова Кабінету Міністрів України від 22 серп. 1996 р. № 992 // Урядовий кур'єр. — 1996. — № 191–192.
 4. Кодекс законів про працю України : затв. Законом УРСР від 10 груд. 1971 р. № 322-VIII // Відомості Верховної Ради УРСР. 1971. № 50 (Додаток). Ст. 375.
 5. Про зайнятість населення : Закон України від 1 берез. 1991 р. № 803-XII // Відомості Верховної Ради УРСР. — 1991. — № 14. — Ст. 170.
 6. Про заходи щодо реформування системи підготовки спеціалістів та працевлаштування випускників вищих навчальних закладів : Указ Президента України від 23 січ. 1996 р. № 77/96 // Урядовий кур'єр. 1996. № 15–16.
 7. Про Порядок формування та розміщення державних замовлень на поставку продукції для державних потреб і контролю за їх виконанням : постанова Кабінету Міністрів України від 29 лют. 1996 р., № 266 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua>.
 8. Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали в результаті Чорнобильської катастрофи : Закон України від 28 лют. 1991 р. № 796-XII // Відомості Верховної Ради УРСР. 1991. № 16. Ст. 200.
 9. Правові позиції щодо розгляду судами окремих категорій цивільних справ // Бюлетень законодавства і юридичної практики України. — 1998. — № 8. — С. 220.
 10. Коляда Т. А. Працевлаштування молоді: проблеми правового регулювання [Електронний ресурс] / Т. А. Коляда. — Режим доступу : <http://hghltd.yandex.net/yandbtm?fmode>.

Анотація

Девізорів Д. С. Проблеми правового регулювання працевлаштування випускників вищих навчальних закладів. — Стаття.

Працевлаштування є одним із найбільш важливих життєвих рішень. І від того, наскільки воно є вдалим, залежить подальше життя. У вирішенні цієї проблеми зацікавлена не тільки молода особа, а й все суспільство. Внесені пропозиції стосовно вдосконалення правового регулювання працевлаштування випускників вищих навчальних закладів.

Ключові слова: молодь, працевлаштування, вищі навчальні заклади, квота.

Анотация

Девизоров Д. С. Проблемы правового регулирования трудоустройства выпускников высших учебных заведений. — Статья.

Трудоустройство является одним из наиболее важных жизненных решений. И от того, насколько оно является удачным, зависит дальнейшая жизнь. В решении этой проблемы заинтересован не только молодой человек, но и все общество. Внесены предложения по совершенствованию правового регулирования трудоустройства выпускников высших учебных заведений.

Ключевые слова: молодежь, трудоустройство, высшие учебные заведения, квота.

Summary

Devizorov D. S. Problems of legal regulation of employment of university graduates. — Article.

Employment is one of the most important life decisions. And how good it is depends on the further life. In solving this problem is interested not only young people but the whole society. Made suggestions for improving the legal regulation of employment of university graduates.

Keywords: youth, employment, higher education institutions, the quota.